

Expositie van schoolplaten Cornelis Jetses: nostalgie voor ‘grijze bollen’

De werken van Cornelis Jetses (1873 tot 1955), de schepper van de afbeeldingen van Aap Noot Mies, van Ot en Sien en van de schoolplaten met Hein en Mientje staan menig babyboomer in het geheugen gegrift. Ruim een eeuw geleden begon hij aan zijn loopbaan als illustrator en tekenaar bij de toenmalige uitgeverij J.B. Wolters in Groningen. Hij illustreerde lesboeken van onderwijsvernieuwers als Jan Ligthart en Hindricus Scheepstra. Denk aan ‘Dicht bij huis’, ‘Nog bij moeder’ en ‘De wereld in’. Hij maakte ook de illustraties voor het boek ‘Afke’s Tiental’ van Nienke van Hichtum over het leven van een gezin met tien kinderen aan het eind van de 19e eeuw op het Friese platteland. Voor een groot deel van ‘de grijze bollen-generatie’, zoals Renze Zijlstra, voormalig voorzitter van de Cornelis Jetses Stichting, ze aanduidt, is Jetses vooral ook de man van de schoolplaten.

Renze Zijlstra met in zijn handen de aquarel van Cornelis Jetses, die hij bij zijn afscheid als voorzitter cadeau kreeg, naast de leesplank waarop zijn kleinkinderen grappen maken.

Tweëntwintig heeft hij er in totaal getekend. Achttien ervan horen bij de lesserie ‘Het volle leven’. Hij heeft ze tussen 1906 en 1911 gemaakt. In 1910 en 1932 tekende hij de twee vertelselplaten die bij het Aap-Noot-Mies-lesplankje horen. Dan zijn er

nog de geschiedenisplaten ‘Ter Walvisvaart’ uit 1911 en ‘Aan het hof van Karel de Grote’ uit 1941. Ze hebben dienst gedaan tot in de jaren zestig. Pas toen de schooltelevisie ingeburgerd raakte, verdwenen de schoolplaten van Cornelis Jetses uit de klaslokalen.

Jetses aan de wand

Rond de originelen van die schoolplaten is nu de tentoonstelling *Jetses aan de wand* gemaakt. Ze komen uit het archief van Noordhoff Uitgevers die dit deel uit haar zogenoemde collectie ‘Oud Goud’ voor deze reizende expositie

Van korrels tot meel, schoolplaat voor de zomer (omstreeks 1909).

beschikbaar heeft gesteld. Tot 22 juni zijn ze te zien in het Nationaal Onderwijs Museum in Rotterdam. Daarna worden ze overgebracht naar het Veluws Museum Nairac in Barneveld, waar ze tot 1 november blijven. De expositie verhuist tot slot naar Slochteren, naar Museum Fraeylemaborg. Daar gaat hij op 14 november open en blijft er tot 6 april volgend jaar.

De organisatoren – behalve de drie musea is dat ook de Groningse Cornelis Jetses Stichting – rekenen opnieuw op een grote publieke belangstelling.

Een junimorgen in de bouwlanden. Op de foto het vergeelde origineel van de schoolplaat voor de zomer (omstreeks 1909).

‘De voorlaatste tentoonstelling rond werk van Cornelis Jetses was in 2004/2005. Die heette *Honderd jaar Ot en Sien*. Net als deze een reizende tentoonstelling, die 40.000 bezoekers heeft getrokken’, memoreert Renze Zijlstra uit Zwolle. Tot medio februari van dit jaar was hij voorzitter van het bestuur van de Cornelis Jetses Stichting, die dertig jaar geleden is opgericht op initiatief van Everdina Kalsbeek-Jetses, dochter en enig kind van de meesterlijke tekenaar, om het beheer te regelen van de ongeveer 3000 schetsen en een 25-tal schilderijen van haar vader. ‘Deze tentoonstelling en het eind januari verschenen boek waren mijn laatste grote klussen als bestuurder van de stichting’, zegt de gepensioneerde onderwijsinspecteur uit de Overijsselse hoofdstad. ‘Het bijzondere is dat het werk van Jetses nu in internationaal perspectief is geplaatst, onder meer door het af te zetten tegen dat van de Zweedse kunstenaar Carl Larsson. En door de aandacht voor de invloeden van zijn verblijf in Bremen en zijn werk voor de vermaarde schilder Arthur Fitger.’

Typerende warmte

Renze Zijlstra is een uitgesproken bewonderaar van Cornelis Jetses en zijn werk. Hij somt op: ‘Om zijn inlevingsvermogen, zijn vakkundigheid en zijn streven naar

perfectie. De combinatie van die drie zaken geven zijn werk die typerende warme uitstraling. De schooljeugd werd gegrepen door zijn illustraties. Die schoolplaten functioneerden als verbeelding – en dat bedoel ik letterlijk – van de tekst in de schoolboeken van Ligthart en Scheepstra.’

‘Meer dan een halve eeuw hebben ze dienst gedaan. In de jaren zestig verdwenen ze uit de klaslokalen. De opkomst van diaprojecties en van de Nederlandse Onderwijs Televisie gaven het aanschouwelijk maken van lesstof in het lager onderwijs een andere vorm dan de getekende illustratie’, zo vat Renze Zijlstra de geschiedenis van de schoolplaten in een notendop samen.

De Cornelis Jetses Stichting heeft sinds haar oprichting in 1978 – conform haar doelstellingen – verschillende tentoonstellingen georganiseerd. ‘Honderd jaar Ot en Sien’ herinneren de meeste mensen zich nog wel’, denkt Zijlstra. ‘Dat was in 2004. En die werd in het Stedelijk Museum in Zwolle officieel geopend door prinses Máxima. Die er overigens opvallend veel van wist’, herinnert hij zich. ‘Tijdens die expositie – maar dat is even een zijlijn – is het idee voor ‘Jetses aan de wand’ geboren. Er werd van bezoekers opvallend vaak de opmerking gehoord: ‘Maar Jetses was toch ook die man van de schoolplaten?’

Ter Walvisvaart, een van de twee geschiedenisplaten van Jetses (1911).

Handen uit de mouwen

En dan keert Zijlstra terug naar de opsomming van de activiteiten van 'zijn' stichting in de afgelopen dertig jaar: 'De eerste grote expositie, die was in het oprichtingsjaar, in 1978, in de Oosterpoort in Groningen. Daarna zijn er verschillende kleinere georganiseerd.

Tot 1989, toen is de tweede grote tentoonstelling gemaakt, ook een reizende. *We hebben ze weer met genoeg bekeken heette die.*

Dat was in samenwerking met het Drents Museum in Assen, Museum Mr. Simon van Gijn in Dordrecht en het Goltziusmuseum in Venlo.'

Een eenduidige verklaring voor die voortdurende grote belangstelling voor het werk van Jetses heeft Renze Zijlstra niet. Persoonsverheerlijking kan het niet zijn. Wie zich verdiept in het leven van Cornelis Jetses ontdekt dat de meester-tekenaar is opgegroeid in een sober levend arbeidersgezin in de stad Groningen. Zo'n gezin waarin kinderen vanzelfsprekend al heel jong de handen uit de mouwen moesten steken.

En hoewel Cornelis volgens de onderwijzers van de lagere school zo'n goede leerling is dat hij eigenlijk vervolgonderwijs zou moeten krijgen, gaat hij op zijn dertiende werken in plaats van doorleren.

Ambachtelijkheid

Hij is een ijverig en gewetensvol jong mens, die aan de andere kant zelfbewust de kansen met beide handen aangrijpt. Want naast zijn baan bij drukkerij Casparie gaat hij 's avonds naar de Academie Minerva in Groningen, waar hij cursussen tekenen volgt. Een speciaal fonds voor veelbelovende kinderen financiert die opleiding. Hij krijgt erkenning voor zijn talent, ontwikkelt ambitie en verlegt via een oom zijn bezigheden naar Duitsland, waar hij nog een seizoen studeert aan een kunstopleiding in Bremen. Daar komt hij in contact met de vermaarde en invloedrijke kunstschilder Fitger, wiens assistent hij wordt. En via wie hij in een uiterst kunstzinnig milieu terechtkomt. Maar hij blijft zichzelf en gaat niet lang na zijn huwelijk en de geboorte van zijn eerste en enige kind, werken in opdracht van uitgeverij J.B. Wolters.

'Dat deed hij met een grote mate van ambachtelijkheid', aldus Renze Zijlstra. Hij doet daarmee op de tijd die Jetses besteedde aan het zich inleven in de onderwerpen die hij onder handen ging nemen. Tot in details bereidde hij zich voor: ging op bezoek bij mensen, bestudeerde alle facetten van hun werk, legde dat vast in schetsen. 'Cornelis Jetses heeft zich nooit geprofileerd als kunstenaar. Hij beoefende zijn

kunst veel meer als ambachtsman', concludeert Zijlstra. De eeuwigheidswaarde van Jetses' werk moet dus in de bezieling liggen, die hij heeft weten aan te brengen in zijn onderwerpen. Het hoeft geen betoog dat Renze Zijlstra het belangrijk vindt dat het werk van Cornelis Jetses met zorg bewaard wordt. 'De Stichting is heel gelukkig met de samenwerking met het Van Houten Huis in Groningen, waar de collectie schetstekeningen en de schilderijen onder geklimatiseerde omstandigheden worden bewaard.'

En dat Noordhoff Uitgevers haar collectie 'Oud Goud' – de duizenden historische werken van beroemde illustratoren als Jetses – met ingang van 1 juli permanent in bruikleen gaat geven aan het Nationaal Onderwijs Museum in Rotterdam, daar is hij vanzelfsprekend ook blij mee. 'Het hoort er ook thuis: het Nationaal Onderwijs Museum is een erkend kenniscentrum van het Nederlands onderwijs. En een museum biedt optimale omstandigheden om toch kwetsbaar materiaal als tekeningen goed te bewaren.'

◆ Gerry Herbst-Verkerk

📷 *Foto Renze Zijlstra: Ruud Ploeg / Jetses-illustraties: Collectie Nationaal Onderwijs Museum Rotterdam (copyright Noordhoff Uitgevers bv)*